

LANDSKABSSYMPOSIUM: UDFORDRINGER AF DANMARKSKORTET

Hanne Bat Finke

Akademiraadets Landskabsudvalg består af arkitekterne Hanne Bat Finke, Rikke Juul Gram og Tanja Marie Jordan samt billedkunstnerne Morten Stræde, Heine Skjerning og Erland Knudssøn Madsen

Foto Hanne Bat Finke

I Akademiraadets Landskabsudvalg har vi over flere år arbejdet på at udrede, hvordan landskabet som et meget bredtfaavnende begreb indgår i de samfundsæstetiske diskussioner. Mens vi i vores udvalgsarbejde søger at påvirke en udvikling, bl.a. gennem debatindlæg i pressen eller som høringssvar gennem planlovens processer, forandres landskabet derude gennem anlæg af nye motorveje, energilandskaber og planlægning af turistdestinationer i strandbeskyttelseslinjen, der ikke længere er et fælles helle.

Samtidig er det åbne landbrugsland uden for planlægningszonens rækkevidde til salg, viklet ind i et globalt økonomisk netværk, der har den egentlige indflydelse på udviklingen af landskabets materielle indhold og sammensætning. Landskaber er som bekendt en dynamisk størrelse, båret af de processer, der kendetegner naturens kræfter samt vores bevægelsesmønstre, livsstil, produktionsmetoder. En erkendelse vi i udvalget ikke vil bruge kræfter på at modarbejde, men tværtimod i højere grad vil bruge kræfter på at bidrage til at forme.

Til dette arbejde – hvor vi i Akademiraadets Landskabsudvalg som rådgivere for staten i kunstneriske spørgsmål inden for emnerne miljø, planlægning og landskabsæstetik – bestræber vi os på at samle diskussionsnetværk, der kan berige vores viden og argumenter, hvilket implicerer indsigt på tværs af mange faglige discipliner. Det er med andre ord vores hensigt at kommunikere og aktivt forhandle om landskabsæstetiske og kunstneriske spørgsmål, der berører udviklingen af landskaber bredt betragtet.

Med symposiet den 20. februar 2015 ønskede vi derfor at starte en fælles samtale om, hvordan vi kan diskutere landskabsæstetik, og om og hvordan især det åbne lands

fremtid kan eller bør formes mere bevidst. Forholdet til landskabet er præget af ganske individuelle oplevelser mellem det enkelte menneskes relation til et givet sted, hvilket vanskeliggør en mere konsensuspræget form for æstetisk begrebsdannelse, og det er måske også humlen i diskussionerne, at landskabet i al sin mangfoldighed og skiftende karakter er vores evige dynamiske kilde til inspiration. Til at varetage den offentlige forvaltning af vores fælles landskaber anvendes der i dag metoder, herunder især landskabskaraktermetoden, til at fastlægge bestemte værdier på en given lokalitet. Dette arbejde udføres af de øjne, der ser på det og forhandles derefter ind i en given kommunal eller national politisk dagsorden. Her kan man vel påstå, at der både er foregået et meget subjektivt valg og en forhandling, der har skabt en form for konsensus? Landskabet er med andre ord genstand for løbende forhandlinger, og det er her, vi kan spille en rolle for udformningen af fremtidens landskaber.

Symposiets tre oplægsholdere og engagerede deltagere hjalp os med at åbne denne samtale, som vi håber kan fortsætte og udvikle sig til mere konkrete, emneafgrænsede saloner i fremtiden. Biologen Rasmus Ejrnæs åbnede symposiet med at føre os langt ind i et biologisk univers, hvor svampe og mikroorganismer trives i deres egen forunderlighed og i et tempo, der er anderledes end det foranderlighedstempo, der præges af os mennesker. Mennesker og biologisk mangfoldighed er to sider af samme sag, og Ejrnæs betonede, at vi bør udlægge arealer friholdt for menneskelig tilstedeværelse, arealer til den antropocæne epoke – den menneskelige epoke.

Professor Ellen Braae fortsatte med en opfordring til at genopfinde almenvellet og tanken på fællesskabet i vores arbejde med planlægningen af landskaberne, byerne og

landet som helhed. Hun gjorde sig til talsmand for, at fokus på en opdeling af landet i zoner ikke er det, der skal til for at udvikle bedre landskaber og natur, men at vores indsats i højere grad handler om at gøre os umage alle steder og i hele det samlede landskab med plads til det medmenneskelige – og altså i fællesskabets ånd.

Forfatteren Pablo Llambías rundede oplægssrækken af med en tale fra hjertet, hvor trygheden i det velkendte miljø og ganske basale eksistensvilkår for mange mennesker er selve livets æstetik. Llambías udfordrer her det æstetiske begreb til at rumme mere end behagelig komfort for middelklassen og foreslår kontroversielt, at vi i stedet for hoteller til de velhavende bør bygge huse i forreste klimatrække til de svageste i samfundet, herunder flygtninge og indvandrere – som han hævder er dem, der mest trænger til udsigten.

Gennem disse oplæg blev landskabets æstetiske dimensioner således perspektiveret som værende del af et biologisk netværk, som et nærmiljø og som en facilitering af fællesskabet.

Symposier kan medvirke til at løfte en diskussion ud af en konkret forhandlingssituation om et givent landskab, men i den virkelige verden skal vi tage meget præcis stilling til og forhandle os frem til, hvordan vi forestiller os og præger fremtidens landskaber, hvor energiproduktion, landbrug, infrastruktur, byudvikling – og afvikling – og det helt almindelige liv skal udfoldes.

Dette er et tema, vi vil arbejde videre med i Akademiraadets Landskabsudvalg i den kommende tid. Som optakt til dette arbejde har udvalgets medlemmer udarbejdet den lille publikation *Udfordringer af Danmarkskortet*, som er tilgængelig på Akademiraadets hjemmeside. *Hanne Bat Finke, formand for Akademiraadets Landskabsudvalg*

'ZONEN' OG ALMENVELLET

Ellen Braae

Still fra filmen 'Stalker', 1979, Tarkovsky.

© FSUE Mosfilm Cinema

Still from the film 'Stalker', 1979, Tarkovsky.

© FSUE Mosfilm Cinema

“Verden er håbløst kedelig, min kære pige, og der findes derfor hverken telepati, spøgelse eller ufoer. Verden styres af strenge love, og den er uhyggeligt kedelig. Loven overtrædes desværre aldrig. De kan ikke overtrædes.”

Ordene kommer fra hovedpersonen i Tarkovskys 1979-filmklassiker *Stalker* umiddelbart inden, han forlader pigen og lader sig føre ind i 'Zonen' af en guide. Zonen er et område, hvori civilisationen er kollapsede, og som synes at rumme hemmeligheder om noget truende, måske radioaktivt. Signalerne og tegnene i vindens hvysken, i skjulte demarkationslinjer, ruiner eller pludselige, rensende regnstorme evner kun den hypersensitive guide at aflæse og udlægge. De to personer er på vej ind i noget andet, noget der er forskelligt fra dét, vi kender. Det har altid været naturens rolle at være forskellig fra kulturen, men i Tarkovskys film er vi forbi dette punkt, og kulturen er slået over i sin negation. Den er faldet sammen. Kollapset. Ødelagt sig selv. Og i dette sammenbrud ligger nu det fremmede, det anderledes, dét som vi kan spejle det velkendte i.

Der synes at være en drift i os mennesker, i vores natur, at vi hele tiden er på vej mod det ukendte, det anderledes for gennem dette møde at forstå, hvem vi selv er. Det gælder ikke kun på det mentale plan, men også på det fysiske. De seneste ti-tyve år har 'zonen', det anderledes, været industriens rum. Det har været – og er i høj grad fortsat – de gamle havneområder, som i kraft af de rationaler, der har formet dem, er væsensforskellige fra de rationaler, der har formet den by, vi kender.

Og i takt med at industrien er rykket ud, er byen med alle dens normer rykket ind – eller rettere 'ud' – på havnen. Vi har de sidste tyve år stået i en historisk enestående situation: byen kan etablere en kontakt til havet, byen

kan udvide sin identitet og de herlighedsværdier, der ligger i denne kontakt. Udfordringen er så at forstå værdien af det anderledes og tilægge sig det uden at ødelægge det. Det er måske helt umuligt. Udfordringen er også at tage vare på denne unikke mulighed til glæde for fællesskabet. Det har vi set nogle gode eksempler på og desværre også en hel del dårlige.

Som når den unikke overgangszonemellem by og vand domesticeres af boligbebyggelser, der hverken tillader visuel kontakt mellem by og vand eller den helt banale ting at kunne færdes langs vandet. Som når den mangfoldighed, som havnen var, ensliggøres og bliver lige så kedelig og velkendt som den verden, hovedpersonen forlader, idet han træder ind i zonen.

Men zonen er ikke kun det andet, en tabt uskyld, en uskyldighed. Det er også et civilisatorisk kollaps, og som sådan er det i *Stalker* utrolig heldigt, at der fortsat findes et 'udenfor', hvor vi kan være og derfra opsøge zonen.

Vi ved vi jo godt, at Danmark er et kulturprodukt fra kyst til kyst. Der er ikke noget, der ikke ér, uden at vi vil, at det skal være sådan. Heden, kysten, strandengene, overdrevslandskaberne osv. er naturligvis ikke menneskeskabte, men deres tilstedeværelse og udtryk er resultatet af en aktiv stillingtagen. Vi kunne bygge over det hele, hvis vi ville. Vi kan dræne, planere og fundere og på alle mulige måder overkomme de naturmæssige udfordringer, vi måtte møde på vores vej. Det gælder også kysten. Alligevel har vi valgt at regulere, og det hænger sammen med det fænomen, der hedder almenvellet.

Det lyder lidt gammeldags. Det er det også, og det er grundlæggende ensbetydende med samfundets vel. Almenvellet har med velfærd og trivsel at gøre og rækker noget længere tilbage end efterkrigstidens velfærdssam-

fund. Almindingen var indtil udskiftningen omkring år 1800 store, fælles græsningsarealer for en eller flere landsbyer. Og Almindingen på Bornholm, som i dag er fredet skov, var fælles græsningsareal til brug for hele øens beboere.

At have et blik for almenvellet vil sige at løfte sig op over det partikulære og det kortsigtede. At 'se hen over' og ud i fremtiden – til det fælles bedste.

Hensyn til almenvellet lå bag de naturfredninger, som voksede frem i industrialiseringens kølvand i slutningen af 1800-tallet og i begyndelsen af 1900-tallet, og fik en ekstra rolle at spille, da netop efterkrigstidens omfattende udbygninger skulle balanceres. Hensyn til almenvellet er også baggrund for den planlovgivning, vi har i Danmark, hvor kystreguleringen fra 1937 friholdt kysterne for byggeri. Året forinden kom *Betænkningen om Københavnsegnens grønne områder*. Set i lyset af den hastige byudvikling havde fremsynede mennesker sat sig sammen og udpeget en række områder, der ikke med fordel kunne bebygges, fordi de var vandlidende eller andet, eller som rummede naturkvaliteter, der var værd at værne om. Selvsamme områder optrådte nogle få år senere, i 1947, i en ny og langt mere velkendt plan, nemlig *Fingerplanen*. Fokus nu var lagt på byudviklingen, der skulle finde sted langs infrastrukturfingerne, og hvor de grønne områder nu var blevet til det grønne mellem fingrene. Det kunne have været den 'Grønne Krone.' Perspektivet var med et skiftet fra bevaring til udvikling. Det er også det perspektiv, som den i en international sammenhæng unikke By- og Landzonelov fra 1969 optræder i. Den zoneinddeler hele landet – fra kyst til kyst – og anviser, hvor byudviklingen må finde sted, hvor der er fredet, og hvor vi vil have sommerhuse. Resten

Almindingen på Bornholm.

Foto Wiki commons

Almindingen on Bornholm.

Photo Wiki commons

– det er så det, vi kalder det åbne land – er landbrugsland. Og denne 'rest' har op gennem hele det 20. århundrede udgjort 66-67% af Danmarks samlede areal. Det vil sige, at trods udbygning af sommerhusområder, af byområder og af vej- og infrastrukturanlæg har landbruget kunne fastholde et konstant dyrkningsareal.

Man kunne sige meget om disse 66%, men pointen i denne sammenhæng er, at Planloven og hele vores apparat for fysisk udvikling er tænkt i et vækstperspektiv og altså som et redskab til at regulere vækst. Det er et perspektiv, hvor byerne udvikler sig ved, at der nye bebyggelser vokser frem uden på de gamle, og den således vokser radiært fra et centrum. Det er et perspektiv, som kun i beskeden grad er gældende for nutiden.

Siden 1950'erne og især siden 1970'ernes oliekrise er byudviklingsperspektivet væsentlig forandret. Vi har set, hvordan computere, containere og en global samhandel har ændret vores urbaniseringsmønstre. Byens udvikling finder nu ikke kun sted i den hastigt udadvoksende periferi. Den finder også sted inden for det allerede urbaniserede.

Tilbage til almenvellet og til det almene. Det almene har det svært i disse år. Det handler ikke kun om, at vi sætter de individuelle behov over de fælles. Det er langt mere vidtrækkende. Tænk bare på de 'almene boligbebyggelser', der er blevet til sociale boligbebyggelser og dermed nærmest står med det ene ben i ghetto-graven. Og sådan er det også lidt med almenvellet. Det forudsætter, at det er et fælles at lave det bedste for. Men det 'fælles', der ligger som skjult forudsætning, er måske ikke helt så fælles, som det var engang. Og vi behøver ikke gå så langt tilbage. Grundstødet kom i 2007 med strukturreformen og landsplanredegørelsen.

Landsplanredegørelsen fra 2007 brød for første gang med det lighedsprincip, vi hidtil havde praktiseret i Danmark, og gav nu vækstområderne forrang. Det vil sige hovedstadsområdet og det østjyske millionbybånd. Hidtil havde vi et graderet system med amter og kommuner, der igen var underdelt i en række delområder med servicecentre osv. Det fælles nationale perspektiv, der var opbygget gennem det 20. århundrede og især perioden efter Anden Verdenskrig, forsvandt med den redegørelse.

I Sverige valgte man centraliseringens vej med 'millionprogrammets' mange boligbebyggelser og affolkning af landområderne til følge. I Norge gik man den stik modsatte vej og postede mange midler ud i lokalsamfundene med motorveje til selv den mindste bygd. Danmark stillede sig i en mellemposition.

Bindeledene mellem lokalsamfund og den nationale vision var kommuner og amter. Med strukturreformen i 2007 fik vi fem regioner til afløsning af de 14 amter, og de overtog i vid udstrækning amternes rolle. Dog undtaget miljøområdet, som gik til kommunerne. Det betyder i dag, at miljøspørgsmål og dermed hvordan vores fælles natur og landskab skal forvaltes er et spørgsmål, der skal afgøres mellem kommune og stat.

Og i takt med at afstanden mellem vækst- og skal vi sige ikke-vækst-kommunerne vokser, vokser også konflikten om naturen og almenvellet i det perspektiv. Det handler for mange kommuner om overlevelse. Velfærdsstaten er blevet til en konkurrencestat. Der konkurreres om Danmarks begrænsede antal borgere og om indtægtsgrundlag. Almenvellet er blevet et spørgsmål om økonomi. Især og forståeligt nok i de kommuner, der ikke lige ligger i vækstzonerne. Og som Bjørn Nørgaard kort og fyndigt skrev for nylig i Politiken, så formuleres megen politik som økonomisk politik indirekte styret af McKinsey, Rambøll og Goldman Sachs. Økonomi er blevet et mål i sig selv og ikke et redskab, og ingen taler om, hvad vi skal bruge den forventede økonomiske velstand til – skulle vi en dag nå Nirvana af et selvregulerende marked. Økonomi er ikke en vision, og måske er der andre forhold, der skal balances med økonomiske spørgsmål.

Et af det store spørgsmål er for mig at se, at almenvellet ikke længere er alment. Det er ikke ét samfund. Det er simpelthen ikke de samme mennesker, der regulerer, og dem, der reguleres. Nogle sidder i vest, andre i øst. Og med strukturreformen og de senere års planlægningspolitik er solidaritetskæden simpelthen hoppet af. Og med afviklingen af amterne er der ikke længere noget mellemlid, der er ikke nogen instans, som kan binde sammen, formidle og forhandle.

Afsættet for prøveordningen med at tilsidesætte ellers grundfæstede forhold er på overfladen et spørgsmål om at få turisttallet op igen. Vi skal tættere på naturen, som

jo som for de første turistgenerationer fortsat er attraktionen. Men naturen har trods alt ikke forandret sig meget i den mellemliggende periode, så det dalende turisttal har rod andre steder. Det kan have noget med nye forventninger til, hvordan man møder og hvordan man interagerer med attraktionen på. Det vil sige, at det teoretisk set også kunne have noget at gøre med den måde, vi har bygget hidtil. Måske er feriecentrene og sommerhusområderne ikke bare blevet uinteressante, måske er de blevet skræmmende i deres skræmmende fremtoning?

Miljøministeriet anviser med andre ord en strategi, hvor vi bygger nyt endnu tættere på attraktionen. Det betyder to ting. For det første at vi potentielt set er i gang med at reducere selve attraktionen, og for det andet, at man for at nå til attraktionen først skal kæmpe sig vej gennem alt det, vi nu ikke længere gider at se på.

Men måske man kan gribe udfordringen anderledes an? Måske man kan spørge til, hvad vi gør med alt det, vi allerede har? Og hvordan vi gør det på en måde, der kan styrke den lokale udvikling – herunder turisme.

Sagen er jo den, at vi har bygget lige så meget siden Anden Verdenskrig som i hele den forudgående periode *tilsammen*. Og at vi med den aktuelle polarisering, hvor vækstområder har tilgang af indbyggere, og de øvrige mister indbyggere, ligger det måske ikke lige for at bygge en hel masse. I alle fald ikke i traditionelle kvadratmetre.

I Danmark har man kikket mod nord, lidt til Sverige og en hel del til Norge, hvor man har lavet såkaldte 'turistveger'. Det vil sige, at man har udvalgt eksisterende vejruter og på denne snor udlagt en række perler, som ligger helt unikt i den omfattende natur, og hvor unge arkitekter har brandet stedet og hele landets natur (og sig selv) med små arkitektoniske unika'er, der både er noget i sig selv, og som også bliver referencepunkt for hele det omgivende landskab. De bliver som et par briller man tager på, der gør, at man kan få øje på landskabet så at sige.

Det er uhyre præcist og bevidst lavet. Men det er svært at sammenligne den svenske og norske natur med Danmarks. Det har både noget med omfang og karakter at gøre. Og her er vi tilbage ved de 66% fra før og så det særlige, at i den norske model er der kun tale

Vesterhavspanorama. Foto Ellen Braae
North Sea panorama. Photo Ellen Braae

om non-profit foretagender, der nærmest kun understøtter allemandsretten og fungerer som invitation til at besøge det storslåede landskab fremfor en kommercialisering eller domesticering.

I et nationalt perspektiv er det faktisk utrolig bæredygtigt, at vi bliver bedre til at feriere tæt i nærheden af, hvor vi bor. At københavnernes faktisk holder ferie ved Vestkysten fremfor New York eller Thailand, på samme måde som familien fra Frederikshavn laver en weekendtur til hovedstaden. Men visionen skal hjælpes på vej, og her kommer arkitekturen ind i billedet. Vi skal bruge arkitekturen til at vise til rette med, til at accentuere med. Hvad vil Rågeleje og Løkken Strand være uden badehusene, hvad vil Kongenshus Hede være uden portalen og Dyrehaven uden Eremitageslottet. Vi skal skabe overgange, formidle adgange og så i øvrigt lade være med at gøre mere end højst nødvendigt. Men vi skal gå hver enkelt sted kritisk igennem.

Hvor og hvordan vi videre skal forvalte vores fælles ressourcer er ikke et spørgsmål, vi kan hegne inde på Vestkysten eller i Hovedstadsområdet, i byen eller på landet. Det hele hænger sammen. Vi kan ikke som i Stalker forstå de civilisatoriske fejlgreb som en afgrænset zone, som vi kan gå op opdagelse i og forlyste os i efter forgodtbefindende. Der er heller ikke nogen mulighed for at gå baglæns. For hvert skridt fanger bordet så at sige. Vi kan ikke spole tiden baglæns; vi kan kun gå fremad.

Så min overordnede pointe er, at naturen ikke findes uden kulturen og vice versa. De danske ubebyggede strande er måske en af nationens største kulturfrembringelser.

Og i virkeligheden skal vi måske begynde at betragte det som en kulturarv, så det i lige så høj grad er en fejring af, at det er lykkedes os – stort set i modsætning til andre omkring os – at friholde dem fra bebyggelse, som det er en fejring af dem som naturobjekt. Så lad os da tage skridtet fuldt ud og give billedet en guldramme, så man kan se, at det er dét, vi har for øje. Lad os formidle denne skat, lad os skabe adgang, befordre oplevelsen og dyrke helligdommen. Det skal selvsagt ske uden at ødelægge den. Lad os fokusere på mange anknætningspunkter, som også fremover skal være anknætningspunkter.

De 66% utilgængelige landsbrugsland hjælper os til at forstå vigtigheden af, at vi faktisk kan opleve kystområderne, og at de ikke kun fungerer som turist-, velhaver- eller fugle-reservater. Det vel vidende, at der selvfølgelig er steder, hvor man skal balancere presset.

Det kan meget vel være, at vi skal lave noget om, bygge noget om. Rette på det, vi har lavet, bygge om, fjerne eller forbedre, så det bliver meningsfuldt for os i dag. Hvor turistbefordrende er det lige at skulle køre gennem de seneste generationer af identitetsløse turistområders slum for at nå ud til en nybygget sag?

At arbejde med disse spørgsmål er ikke almindelig forvaltning, det er ikke business-as-usual eller best practice. Hvert sted er unikt, og det er noget nemmere at spolere end fremhæve. Det kræver æstetisk ekspertise. Like it or not. Derfor er det opløftende at se, hvordan der eksperimenteres med strategiske helhedsplaner som *Yderområder på forkant*, og kvalitative forandringer som i *Steder i landskabet*. Man kan ikke arbejde med zoner, når man vil have arkitektonisk kvalitet. Men

der, hvor de møder hinanden er i måden, man udpeger steder til en videre bearbejdning. Vi må ned i øjenhøjde og se på hvert enkelt sted i egen ret. Vi skal have koblet planlægningen med design, og vi skal have flere vidensområder som biologi og turisme i spil – på en gang.

Men hvis vi skal lykkes med sådan en vision, så er det ikke den enkelte kommunes opgave. Det er en national opgave.

Man kan med rette spørge til det nationale som meningsfuld enhed. Fredningerne var i sin tid ikke kun bestemt af modstand mod store forandringer i kraft af en kraftig urbaniseringsproces, men i lige så høj grad af samtidens nationale identitetsopbygning. I dag er det nationale en sproglig, en delvist kulturel og en administrativ enhed. Men netop på miljøområdet er det nationale åbent for ikke kun at formulere, men også at realisere visioner. Men det kræver et almenvel, det vil sige at dem, der er omfattet heraf opfatter sig som et fælles samfund.

Hvis det også i fremtiden skal være en god oplevelse for københavnernes at tage til Vestkysten, må Østdanmark bidrage med andet end moralske opstød og æstetiske domme. Og Vestdanmark må fremvise den nødvendige innovation og brud med vanetænkningen. Vi må hjælpe hinanden med at udvikle økologisk forsvarlige løsninger og ikke mindst forskellighed.

Ellers bliver verden mere end håbløst kedelig, min kære pige.

Ellen Braae, landskabsarkitekt MAA, MDL, ph.d., professor, Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, KU

Stormen Egon ved Nørlev. Foto Ellen Braae
Hurricane Egon at Nørlev. Photo Ellen Braae

IKKE 'DEN NATURLIGE LØSNING' MEN 'HJERTETS UDSIGT'

Pablo Llambías

I år 2000 rejste jeg i Steen Steensen Blichers fodspor for at forstå mere af det Danmark, som jeg er opvokset i. Det Danmark, der består af bakker, marker, byer, kyster, hav, himmel. Det Danmark, der består af hovedstad, provins, provinsbyer, ubestemte og bestemte egne. Det Danmark, der er, og som både er en idé og en realitet, en tanke og en masse, en metafysik og en fysik.

Jeg rejste sammen med tre andre forfattere, Jeppe Brixvold, Lars Frost og Lars Skinnebach. Rejsen blev senere til bogen *Kærlighed til fædrelandet var drivkraften*; en titel, vi havde lånt fra mindestenen i Kongenshus Mindepark vest for Viborg, hvor hedesagen fejrede sig selv i et storslået anlæg. Kærlighed til fædrelandet var drivkraften. Det var kærlighed, der fik Enrico Dalgas og Hedeselskabet, og måske især de mange andre entreprenører, de tusindvis af bønder, der var med, til at finde kræfterne til at løfte den enorme opgave, det var at opdyrke heden. Dét, og så glæden ved udsigten til penge.

Vi fire forfattere rejste til Jylland. Et eller andet sted måtte vi kunne finde et landskab, der mindede om det land, som Steen Steensen Blicher boede i. Det land, som forsvandt med lynets hast på Blichers tid, og som fik både Blichers far, Niels Steensen Blicher, og Blicher selv til at indsamle minder fra den svinende landbokultur, dens skikke og levevis, dens sprog og sange, dens sagn og røverhistorier; alt dét, der også forsvandt under ploven, sammen med lyngen, efterhånden som skæret flåede sig gennem de genstridige rødder, og neden under disse, mulden. Fra vores barndom huskede vi forskellige småstræk af lyng, i isolerede, små, bakkede områder omkring byerne; områder, der som i bakkerne ved Poulstrup Sø syd for Aalborg af en eller flere forskellige grunde var blevet skånet; fordi plovene ikke kunne klare de stejle skrænter, fordi ejendomsforhold umuliggjorde pløjningen, fordi en godsejer var rig nok til at lade være med at opdyrke området, fordi alle mulige grunde. Men områderne var få. Det er ganske lidt, der ikke er endt som opdyrket jord.

I Kongenshus Mindepark anlagde man dét, der er vores største bevarede område af dét, som vi kender som 'det gamle Danmark', almuedanmark, Blichers Danmark. I sidste øjeblik sørgede man for at bevare en lille rest. Til minde om den store bedrift. Man anlagde

et fint, smukt stenanlæg med navngivne aktører, med optællinger af pløjning per sogn, med procentsatser, der viser, hvor effektiv man var. Anlægget er pompøst på en måde, man ellers sjældent støder på i Danmark. Man gribes af en form for andægtighed, som mange danskere ellers har svært ved at lade være med at grine ad. Heroismen, som man ellers kun kender fra udlandet, slår fuldt ud igennem her. Her var det danskerne, der skulder ved skulder stod last og brast. Det var en folkesag. Det blev en folkesag. Danmark rejste sig samlet for et industrialiseret landbrug, for et industrialiseret land. Det var fremtiden, det gjaldt. Man kunne få folk og landet til at løfte i flok. Det var vitterlig en enorm bedrift. Over få tiår blev landet fuldkommen forvandlet. Det var ikke til at kende igen. Væk var fårene, fårehyrderne. Væk var lyngen. Væk var røverne i deres røverkuler. Væk var de ensomt beliggende huse med tynde stribes af røg fra skorstenene. Væk var den guldalder, som malerne elskede, da det allerede var så godt som forbi. Væk var bønderne, levevisen, kulturen.

Man samlede ind, så hurtigt man kunne. Man malede, man nedskrev dialekter. Steen Steensen Blicher som senere også Ancher og Krøyer på Grenen. Romantiseringen af de gamle livsformer i den alleryderste time. Var der noget, der var ved at gå tabt? Hvad var det, der var ved at gå tabt? Var der noget, der var værd at bevare? Det var velhaverne og kunstnerne fra København og jyske åndspersoner, som Steen og Niels Blicher, der var præster; det var dem, der samlede ind. Det var dem, der besang den førindustrialiserede levevis. Det var dem, der havde øje for det; dét, der gik tabt. For bonden, fiskeren, kunne man måske diskutere, om der var noget, der gik tabt. En valgte næppe at bo i fattigdom og tidlig død, fordi det tog sig pittoresk og autentisk ud i københavnerens øjne. Det var ikke med vilje, det var så simpelt. Havde man haft mulighed for det, havde man nok foretrukket rindende vand, elektricitet, måske ligefrem træk-og-slip. Der var helt sikkert noget, der var gået tabt. Der gik tabt. Men hvem ønsker at bo i et museum, fordi der er andre, der romantiserer stanken?

Vi rejste rundt. Vi besøgte Blichers småbyer lidt syd for Viborg; byerne, hvor Blichers far var præst, og hvor Blicher selv blev født, i Vium, og Lysgård, hvor mindestuen for Bli-

cher er indrettet, i 'E Bindstouw' efter en af Blichers kendte noveller, og hvor bondekonerne syslede og snakkede og genfortalte historier i den nogenlunde varme stue, mens kyndelmissen slog sin hvasse og hårde knude udenfor.

Vi kom forbi Kjellerup, tæt ved Aunsbjerg, hvor Blichers protégé, herremanden Steen de Steensen, Blichers mors morbror, boede, og hvor Blichers novelle 'Skytten på Aunsbjerg' fandt sted. I Kjellerup fandt vi det jyske, provinsielle, forblæste, mennesketomme sløvsind, som mange af os forbinder med ankomsten til en sådan by. En forkølet udsmykning i en rundkørsel. Nogle anonyme, ældre parcelhuse langs en kedelig indfaldsvej. Et torv med et forsøg på forskønnelse ved hjælp af brostensmønstre, blomsterkasser, måske en skulptur, en vandkunst. Rundt om torvet huse i skøn som forvirring, højst tre etager høje, som regel blot to. Et tidligere rådhus, nu politistation eller turistkontor. Et ældre hotel, måske nedlagt eller lige ved at være det, i hvert fald ikke renoveret. Og så den sædvanlige blanding af butikker, som vi kender fra enhver lille by i provinsen: Tøjeksperten, en frisør, en isenkræmmer, et supermarked, Skoringen, en optiker, en pølsevogn og en kiosk.

Straks udbrød jeg, at det var en kedelig by, men Lars Skinnebach kom med en bemærkning, jeg aldrig siden har glemt. Han sagde, at den slags byer gjorde ham tryk. Og jeg forstod med det samme, hvad han mente. Han mente, at den slags byer var udtryk for netop fællesskabet, driftigheden, fornuften, for ikke at sige snusfornuften. Han mente, at den, selv i al sin kedsommelighed, udtrykte den danske ånd, egentlig ganske retlinet, ukorrupt, nogenlunde til at stole på, altid skammende sig over for sine naboer, lidt bekymret for at stikke ud, altid stabiliserende, disse sociale kræfter, den kollektive bevidsthed om, at vi hører sammen. For Lars var det byer, man kunne regne med. Nu lægger jeg ham muligvis tanker eller ord i munden. Men lad os nu sige, at det var dét, han mente. Han mente, man kunne regne med deres facader. Man kunne regne med butikkerne. Man kunne regne med det personale, der betjener dig. At de ville være parate til at slå en sludder af med dig. Altid genkendende dig. Socialdemokratiet, den snusfornuftige driftighed, pengene på en måde, der gjorde ham tryk. Det forstår jeg godt. Hvis det var

dét, han mente. Jeg forstår godt, at pengene gør ham tryk. Det er trykt at se en nogenlunde ordentlig by, selvom den måske ikke er alt for køn, selvom den måske ikke udstråler passion, liv og livlighed og alt dét, som vi rejser til fremmede turiststrøg for at opleve. Kjellerup er ikke nogen turistattraktion. Dens torv med dens triste og himmelråbende og umulige brostensbelægning er ligefrem deprimerende at kigge på sådan en regnvåd tirsdag midt på dagen, hvor der ikke er nogen at se. Men bag depressionen noget vigtigere: Trygheden. At der er penge i strømmen, der produceres ved hjælp af vindmøllen. At der kommer noget ud af den grimme lagerhal og industribygning, der står i byens udkant. Varer, ting, genstande, serviceydelser; noget, som folk gerne vil have, og som får pengene til at strømme tilbage til byen. Den slags er lige så meget værd som et sydlandsk leben. Den slags er helt sikkert meget mere værd end sydlandsk korrupsion. Hvilke danskere ville i virkeligheden kunne holde ud at bo i et land, hvor ingen er lige for loven, hvor det gælder om at have kontakter, sådan som det gjaldt om at have kontakter på Blichers tid, hvor herremanden sørgede for, at slægtningen, Niels Steensen, fik præsteembede. Hvor man ikke kan regne med nogen og noget. Hvor alle tusker og fuser og forsøger platte dig for mest muligt. Den slags ting er der mange danskere, der gerne vil give meget for at slippe for. Kjellerups ånd. Kjellerups ånd sørger for, de slipper for den slags. Derfor kan de godt lide at være der. Forståeligt nok. Derfor bliver de boede. Fordi selvom byen måske er grim, er den tryk. Grimheden og brostenene og den fredelige plads signalerer penge. Opdyrkningen af heden signalerer penge. Vindmølleparken signalerer penge, selvom der måske er mange, der ikke kan lide de høje, surrende master. Hovedvejene signalerer penge. Motorvejene og de hurtiggående toge signalerer penge. De bekostelige betonbroer signalerer penge. Tunnellerne. Alle disse ting signalerer penge, og penge gør os trykke. Der er ikke noget mere stressende end at være fattig, end at være udsat. Bare spørg de flygtninge, som vi snart indkvarterer i større tal end tidligere, nemlig 12.000 i år. Hvad vil de gerne have? Vil de gerne have Kjellerup? Ja, de vil gerne have Kjellerup. De vil også gerne have lighed. Og lighed for loven. De vil gerne have beskyttelse. Og det får de. Så

godt, vi kan. Eller så godt, politikerne synes, vi skal kunne. Vi giver dem noget af Danmark, et stykke tid i hvert fald. For nogle kort tid, andre længere. Hvad er det, vi giver dem? Hvad er det, vi giver os selv? Hvad er det, vi gerne vil have? Hvad er det, vi gerne vil give til andre?

Når jeg før i tiden kiggede på landbruget, kiggede jeg på penge. Det gjorde mig tryk at se en opdyrket mark. Det gjorde mig tryk at se en landbrugsmaskine køre rundt på den. Det gjorde mig tryk at se en kæmpe stor grisestald på samme måde, som det ville gøre en flygtning tryk. Hvis han eller hun ellers fik lov til at være en del af den. En del af samfundet. Den store grisestald betyder penge. Den betyder også foruening og overforbrug af antibiotika og mange andre dårlige ting. Men den betyder stadig penge. Og jeg ville ikke for nogen pris undvære den.

Det gør mig imidlertid ked af det at se, at landbruget ikke i samme omfang, som jeg havde håbet og håber, betyder penge. Det betyder mange steder ikke penge. Det betyder udgifter. Det betyder gæld. De danske landmænd er forgældede til op over begge ører. På forventet efterbevilning naturligvis. På forventning om, at de mange investeringer vil lønne sig, betale sig selv ind, ellers ville gælden ikke være der, ellers ville der ikke være nogen, der havde været overbevist om, at gælden var ok at stifte. Ellers ville landmanden været gået konkurs, hvilket der desværre også er en del, der gør. Den forventede efterbevilning udebliver. Udgifterne til landbruget overstiger, trods EU-støtte, der jo blot er en anden form for gældstiftelse, indtægterne. Det er, set fra et samfundssynspunkt, ikke den dejlige forretning, som jeg håber, det er, når jeg kigger ud over markerne og mågerne, der flakser efter ploven. Det er ikke penge. Landbruget er ikke penge, der gør mig tryk på samme måde, som Kjellerup gør mig tryk. Pengene fosser ud af kassen. Pengene fosser ud af kassen på trods af de mange grise, på trods af de store marker, på trods af alt dét, der høstes og produceres. De mange store maskiner virker pludselig alt for store. De store stalde for store. Siloerne og gylletankene. Det hele virker pludselig for stort, som om der er spenderet mere, end der er råd til. Og jeg bliver ikke længere helt så glad for al grimheden, som jeg hidtil har været. Jeg bliver faktisk ked af den. Jeg føler mig utryk. Jeg føler mig utryk ved,

at de ikke kan finde ud af det. At der er nogen, der ikke kan finde ud af det. At det samlet set bliver drevet urentabelt.

Løsningen er naturligvis ikke at lukke landbruget. Der er mange mennesker, der har deres levebrød der. De er en del af udgiften, javel, men de er også en del af den glæde, det er at have familie, børn, mad, tag over hovedet, et meningsfuldt arbejde. Men når man aften efter aften sidder og sveder over regnemaskinen og tænker på sager, som man ikke skal tænke på; når man har svært ved at få det til at hænge sammen, så tænker man på, hvad der er galt. Det må kunne betale sig at dyrke landet. Der er nogen, der skal have mad i munden. Det er klart, at landbruget skal bestå. Det er klart, at der må blive gjort noget ved økonomien i det.

Jeg har ikke forstand på, hvad der skal gøres. Jeg ved bare, at min kærlighed til tryghedens grimhed falder, når tryghedens grimhed ikke kan betale sig. Jeg vil gerne, at den gør mig tryk. Jeg gerne, at den giver noget. Til nogen. Til os. Fællesskabet. Landbruget er vores i fællesskab.

Det er spørgsmålet, hvor meget vi kan løfte i fællesskab. Det er spørgsmålet, hvor forbundne vi er. Føler os. Føler vi os forbundne nok til at løfte noget i fællesskab i dag?

I fællesskab sørgede vi for, fordi vi ønskede det, at de danske kyststrækninger blev beskyttet mod de bebyggelsesmæssige latterligheder og overgreb, man kender fra andre dele af verden. Hvor det er kapitalen rent, der bestemmer. Den stærkestes ret. Manipulationens ret. Gerrighedens ret. De, der har pengenes, ret. Det gør mig oprigtigt ked af det at se, man vil ændre på denne beskyttelse. Jeg kan da godt forstå kommunernes trang til penge. Jeg kan da virkelig godt forstå det, det kan man vel høre af denne tale. Jeg kan godt forstå behovet for turister. For indtægter. For fremdrift. For gevinster. For måske at komme lidt foran i forhold til nabokommunerne, således at man kan tiltrække arbejdskraft, skatteborgere, driftighed. Men hvem er det, der har behov for dette?

Alle steder i verden koster det kassen at bo med havudsigt. Alle steder i verden koster det at bo i første klitrække en bondegård. Alle vil bo i første klitrække, alle ønsker at kunne slå gardinerne op til en pragtudsigt med bølger på. Derfor er det dyrt. Derfor er det de rige-

ste, der kan. Derfor er det de rigeste, der får gavn af denne udvikling. Turister såvel som danskere. Velhavende turister, velhavende danskere. Samtidig skal alle vi andre så trækkes med deres skampletter i landskabet. Med deres prangende bygninger, der helt sikkert i overtalelses- og manipulationsmaterialet blev fremstillet som passet dejligt ind i landskabet, nærmest forskønnende, helt sikkert en gevinst for alle, også de, der ikke og aldrig og aldrig nogensinde vil få råd til at bo i det.

De danske strande er virkelig et demokratisk fælleseje. Alle har ret til at være der, udsigten er ens og lige smuk for alle, uanset hvem du er, uanset hvor meget du tjener. Der er en lighedstænkning bag beskyttelsen af kystlinjen i Danmark. Her er noget, der er tilgængeligt for alle og endda i et land, hvor der ikke er særlig langt til stranden, uanset hvor du bor. Her er virkelig ét af de smukkeste træk ved Danmark in action, efter min mening på højde med eller på linje med den lave korrupsion og den i bund og grund store tillid, vi har til hinanden. Med dette brud på fællesskabets interesser sætter man ikke bare den skønne, fælles strandlinje over styr, man sætter også tilliden over styr. Der er sgu da ingen, der tror på, at dette luksushotel er til gavn for alle, når det lige så godt kunne være luksus inde i landet bag klitterne, mens klitlandskabet kunne være forblevet uberørt til gavn for os alle. Et sådant hotel gør mig ikke tryk, uanset hvor mange penge det signalerer. Det er ikke bygget til fælles bedste. Det er bygget til en udsøgt og lille andel af befolkningen. Det gør os ikke lige. Det er trumfet igennem på løgn, manipulation og gerrighed. Vi andre skal bare klappe i hænderne. Ved en fiktiv udsigt til måske – måske ikke flere skattekroner.

Vi har mistet grundlaget. Det fælles grundlag. Det er svært at se, hvordan dette land skal kunne løfte i fællesskab igen. Hvorfra skal drivkraften komme? Kærlighed til fædrelandet var drivkraften. Hvad er drivkraften nu? Er det udsigten til en smule mammon? Er det det, der driver os?

Hedesagen var en fælles sag. Den var til landets bedste. Vi løftede i flok. Med dette projekt, med ophævelsen af strandlandskabets beskyttelse, løfter vi symbolsk, men samtidig sørgelig konkret ikke længere i flok. Her løfter en kommune for sig selv og for egen vindings skyld. Her løfter en entreprenør

for sig selv. Her løfter en kapitalfond for sig selv. Det hele løfter bare for sig selv. Og dette er blot begyndelsen. Staten er blevet en konkurrencestat. Kommunen er blevet en konkurrencekommune. Stranden er blevet en konkurrencestrand. Borgeren er blevet en konkurrenceborger. Vi skal forstå, at dette er nødvendigt. Hovedparten af befolkningen skal holde sin kæft. I den højere sags tjeneste får vi eksproprieret fælles værdier til gavn for en velhavende elite. Dette, skal vi forstå, er i fællesskabets interesse. For flere slanters skyld.

Skatteindtægterne kan imidlertid ikke betale dét, der er mistet. Det, der er mistet, er meget mere end den fælles, uberørte udsigt. Det er det ukorrumperede, det tillidsfulde, som vi mister. Salgstalen for dette projekt må smygge sig uden om dette faktum. For at få det til at glide ned. Det henvender sig til gerrigheden. Alt kan sælges. Også fællesskabet. Også tilliden. Også det ukorrumperede. Det er en meget høj pris.

Jeg vil gerne foreslå et alternativ til dette projekt. Jeg regner ikke med, at udviklingen kan rulles tilbage. Den solgte strand og sjæl kommer ikke tilbage. Så hvis det skal være, hvem har allermest brug for den udsigt, havudsigten? Er det de velhavende, der alligevel kan købe sig til den, og som gør det hele kloden rundt? Nej. Er det os almindelige, ikke-velhavende danskere, der for flertallets vedkommende helt sikkert alligevel ville foretrække en strand uden prangende hotel? Nej. Det er ingen af os. Vi kan sagtens leve uden. Hvis der derimod er nogen, der har brug for det, er det de pressede og mange kommende flygtninge, 12.000 af dem, som skal indkvarteres rundt omkring i landet. Her er mit forslag: Byg huse til dem ude ved stranden. Byg en flygtningelejr. Byg den helt ned til vandkanten. Giv dem havudsigt og en terrasse i første klitrække. Giv dem et smukt landskab, noget at trække sig tilbage til, skønheden, at kunne gå tur, nyde den friske luft. Vi bygger for de svageste. Vi tilbyder landskabet til de svageste, hvis der er nogen, det skal tilbydes til. Vi andre skal nok klare os. Vi skal nok klare os uden den slant, som konkurrencestat og -kommune forsøger at bestikke os med. Vi løfter her i fællesskab, sådan som vi gjorde med Hedesagen. Det er vi stolte af. Det er dét Danmark, vi vil bevare og udbygge. Det er dét,

der i virkeligheden er den smukke udsigt. Den smukke udsigt ses med hjertet. Der er hjertets udsigt, vi holder af at kigge på. Og det er såmænd også dét, som de udenlandske turister holder af at kigge på. Udsigt til mammon og spekulation kan de få så mange steder. Udsigt til mammon og spekulation kan de få over hele verden. Udsigt til mammon og spekulation er mange steder i verden den eneste udsigt, man kan få. Her er en lille undtagelse. I verden. Her bygger vi for fællesskabet. Her bygger vi i fællesskab.

Har vi stadig et fællesskab? Den udsigt, der er i fællesskabet, for fællesskabet, er den eneste udsigt, der er værd at kigge på. Kærlighed til fædrelandet var drivkraften. Kærlighed til fædrelandet, lad det være drivkraften i fremtiden også.

*Pablo Llambías forfatter
og rektor for Forfatterskolen*